

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวัดจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอเสนอเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหัวข้อตามลำดับ คือ ความหมายของวัฒนธรรม ประเภทของวัฒนธรรม ความหมายและความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดประเภท และหมวดหมู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ความคิดและความหมายของจิตสำนึก ตามลำดับขั้นพัฒนาการของคุณลักษณะทางด้านจิตพิสัย การวัดคุณลักษณะทางด้านความรู้สึก และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวัดจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นคำที่มีความหมายและขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมสิ่งต่าง ๆ มากมายหลายประการ เพื่อเป็นการจำกัดขอบเขตหรือการระบุนิยามที่ชัดเจนของคำว่าวัฒนธรรมนั้น ได้มีผู้รู้ทางด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา วัฒนธรรม มานุษยวิทยา การศึกษา และด้านอื่น ๆ ได้เสนอแนวคิดและความหมายของวัฒนธรรมไว้มากมายหลายประการ ซึ่งพอจะสรุปจัดแบ่งแนวคิดและความหมายของวัฒนธรรมได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มแรก มองวัฒนธรรมว่าเป็นความจริงของงามในชีวิต ความเป็นระเบียบ ความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ของส่วนรวม ตลอดจนศีลธรรมอันดีงามของประชาชน แนวคิดในกลุ่มนี้ได้แก่ พระยาอนุมานราชธน (2515); พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485; สุพัตรา สุภาพ (2536, หน้า 99) และเดโช สนวนนนท์ (2526, หน้า 103)

และนอกจากนี้พระยาอนุมานราชธน และสุพัตรา สุภาพ ยังมีแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมเป็นแบบแผนของความคิดความเชื่อ การกระทำ การดำเนินชีวิตความรู้สึก กิริยาอาการของมนุษย์ที่เป็นรูปแบบเดียวกัน แล้วแสดงออกมาในรูปของศิลปะ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

กลุ่มที่สอง มองว่าวัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม (Social Heritage) ซึ่งสังคมมีหน้าที่รักษาไว้สืบต่อไปเพื่อความเจริญงอกงาม มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่ง และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย จาก Encyclopaedia of Social Science (อ้างใน สุพัตรา สุภาพ, 2536, หน้า 99)

กลุ่มที่สาม ได้มองวัฒนธรรมในแง่ของสังคมวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรม มีลักษณะคือมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสภาพของสังคม ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม อันเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตไม่เป็นพลวัต มองไม่เห็นคนและเป็นเรื่องที่อยู่ไกลตัวในสังคมนั้น ๆ ผู้ให้แนวคิดในกลุ่มนี้ ได้แก่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2532); ศรีศักร วัลลิโภดม (2538); นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538); เอกวิทย์ ณ ถลาง และ ประเวศ วะสี (2538)

และกลุ่มสุดท้าย รัยมอน วิลเลียมส์ (Raymond Williams) (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2538 หน้า 1) นักสังคมศาสตร์ชาวอังกฤษได้มองวัฒนธรรมในลักษณะสองมิติคือ มิติด้านวัตถุที่ถือว่าเป็นวัตถุวิสัยของวัฒนธรรม (Objectivity of culture) และมิติด้านความคิดไตร่ตรอง (Reflection) ที่มีอยู่ในสำนึกของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว มิติด้านนี้ถือว่าเป็นด้านอัตวิสัยของวัฒนธรรม (Subjectivity) ซึ่งเรียกกันต่าง ๆ ไป เช่น ความทรงจำร่วม (Collective memory) (ธีรยุทธ บุญมี, 2538) และวิธีคิด (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2538) แต่โดยทั่ว ๆ ไปมักจะถูกเรียกว่า "สำนึกหรือจิตสำนึก"

จากการให้ความหมายของวัฒนธรรมดังกล่าวมาแล้วข้างต้น พอจะสรุปความหมายของวัฒนธรรมได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม มีการร่วมกันสร้างสรรค์ พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมและของตนเอง มีการสั่งสมและถ่ายทอดต่อกันเป็นทอด ๆ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่อยู่ในรูปที่เป็นนามธรรมหรือในรูปของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และมีลักษณะเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่งเท่านั้นแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมเป็นทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งมีมากมายหลายประการ เพื่อที่จะได้มองเห็นภาพของวัฒนธรรมให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นจึงได้มีการจัดประเภท

การจัดกลุ่ม หมวดหมู่ของวัฒนธรรมออกเป็นหลายกลุ่ม หลายหมู่ หลายประเภทด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะยึดเกณฑ์ใดในการจัดกลุ่ม ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันจำนวนมากขึ้นเป็นสังคมหนึ่ง ๆ ก็จะมีการคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะนำมาใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เกิดความสงบสุข ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็คือ แบบแผนหรือธรรมเนียมต่าง ๆ ของสังคมนั้นเอง ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับมนุษย์ที่เป็นผู้สร้างขึ้นมาก็คือ มีส่วนที่ปรุงแต่งขึ้นประกอบกันเป็นส่วนของวัฒนธรรม และจะมีสภาพสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์ผู้สร้างขึ้นมานั้นในส่วนรวมแล้วมีสติปัญญา และจิตใจสูงหรือต่ำเพียงใด ถ้าคนในส่วนรวมส่วนใหญ่มีสติปัญญาสูงและมีจิตใจที่ดีงามวัฒนธรรมของส่วนรวมก็จะสูงหรืองดงามตาม ถ้าอยู่ในระดับต่ำก็จะต่ำตามจากลักษณะดังกล่าวของวัฒนธรรมนี้ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ทางด้านวัฒนธรรมได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

พระยาอนุมานราชธน (2515, หน้า 110) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. วัฒนธรรมในทางทฤษฎีแบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ วัฒนธรรมทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมเอกชน วัฒนธรรมของครอบครัว วัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมของชาติ
2. วัฒนธรรมในทางปฏิบัติแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรม วัฒนธรรมทางศิลปกรรม วัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี วัฒนธรรมทางจิตใจ และวัฒนธรรมหญิง นอกจากนี้แล้วในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (อ้างใน เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2526, หน้า 125) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น วรรณกรรม ศดิธรรม สหธรรม วัตถุธรรม และเนติธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมของพระยาอนุมานราชธน ที่แบ่งตามทฤษฎีดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น และณรงค์ เสงี่ยมประสา (2528, หน้า 41) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็นวัฒนธรรมทางความคิด วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน และวัฒนธรรมทางวัตถุ พร้อมกันนี้ ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง(อ้างใน ณรงค์ วันดี, 2533, หน้า 108)

ที่ได้เพิ่มวัฒนธรรมทางด้านเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจขึ้น อีกประเภทหนึ่ง

จากการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวัฒนธรรมในส่วนท้องถิ่นที่แบ่งตามการแบ่งประเภทวัฒนธรรมของพระยาอนุมานราชธน โดยที่ทำการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่และจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

ความหมาย ความสำคัญและการจัดหมวดหมู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัฒนธรรมท้องถิ่นจัดเป็นแบบอย่างวิถีชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่คนกลุ่มหนึ่งยึดถือปฏิบัติในปกติชีวิตที่รวมอยู่กันเป็นคณะ โดยมีลักษณะที่แตกต่างไปจากหมู่คณะอื่น ๆ อันประกอบไปด้วยวัตถุ อุปกรณ์ วิธีการ ระเบียบวิธี กฎเกณฑ์ ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ที่กลุ่มคนนั้นถือ และจำเป็นต้องใช้เป็นแบบอย่างเดียวกัน ในการดำรงชีวิตร่วมกันเป็นหมู่คณะนั้น (พิทยา สายหู, 2536, หน้า 238) ในลักษณะเดียวกันนี้วิถีชีวิตดังกล่าวจะพูดถึงวิถีชีวิตของชาวชนบทหรือภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งตามถิ่นที่อยู่อาศัยหรือสภาพทางภูมิศาสตร์ ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย ธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ เป็นต้น (ณรงค์ วันดี, 2533 และยงยุทธ ธีระศิลป์, 2537)

สรุปแล้ววัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง ลักษณะแบบแผนของการดำรงชีวิต ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนสิ่งที่สัมพันธ์กับแบบแผนของการดำรงชีวิต มีความครอบคลุมถึงเรื่องความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญา และพฤติกรรมของกลุ่มคนตลอดจนผลิตผลที่ได้จากความคิดความเชื่อ ภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยที่มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนเองดังเช่น ภาษาที่ใช้ การแต่งกาย ค่านิยม โลกทัศน์ จริยธรรม บรรทัดฐาน วรรณกรรม เพลงดนตรี การละเล่น ความคิด ความเชื่อประเพณี การช่าง การฝีมือ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ศิลปกรรม ต่าง ๆ โบราณคดีโบราณสถาน อาหารการกิน กีฬานันทนาการต่าง ๆ การอบรมกลุ่มเมลา การรักษาพยาบาล การผลิต การบริโภค ฯลฯ เป็นต้น

ตามความหมายของวัฒนธรรมท้องถิ่นดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มคนหรือสังคมในแต่ละภูมิภาค เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นภาพรวมของคนในกลุ่มหรือในสังคมนั้น ในเรื่องของระดับสติปัญญาจิตใจว่ามีความสูงส่งดีงามมากน้อยเพียงใด ซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์แห่งความรู้ใน

การศึกษาค้นคว้าวิจัยหรือแขนงอื่น ๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา รวมทั้งเป็นข้อมูลที่จะใช้ในการส่งเสริมสนับสนุน พัฒนาดูแลรักษาให้คงอยู่ต่อไป เช่นเดียวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวภาคเหนือที่เรียกกันว่าวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม มีคุณค่า มีการสั่งสมถ่ายทอดมาเป็นเวลาถึง 700 ปี ก็มีความสำคัญในลักษณะดังที่ได้กล่าวถึงมาแล้วนั้น

ในปัจจุบันนี้ได้มีการให้ความสนใจศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น จึงมีการจัดหมวดหมู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นออกเป็นกลุ่มตามลักษณะต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อความชัดเจน และความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าหรือดำเนินการใด ๆ ในด้านนี้ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (อ้างใน ยงยุทธ ธีระศิลป์, 2537, หน้า 87) ได้แบ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นออกเป็น 5 หมวดหมู่ คือ หมวดธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา หมวดภาษาและวรรณกรรม หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี หมวดการละเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ และหมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ ในส่วนของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) ได้แบ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นออกเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คือส่วนที่เป็นแบบแผนของพฤติกรรม ความคิด ความเชื่อ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับหมวดธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา หมวดภาษาและวรรณกรรม หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี ส่วนที่สองเป็นส่วนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหมวดการละเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ และหมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ โดยที่ในการวิจัยครั้งนี้ได้ยึดตามแนวทางแบ่งของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นแนวในการวิจัย

วัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นในระดับใดก็ตามก็จะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดและจิตใจเสมอ เป็นลักษณะของความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นในการศึกษาเรื่องของวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตใจเพราะว่ามีความสำคัญมาก ถือว่าเป็นเบื้องหลังการแสดงออกของพฤติกรรมทางวัฒนธรรมทั้งในทางที่ดีงามหรือในทางที่ไม่เหมาะสม มีความละเอียดอ่อน ซับซ้อนเข้าใจยาก ดังนั้นในปัจจุบัน นักการศึกษา นักสังคมวิทยา ผู้รู้ และผู้เชี่ยวชาญในด้านวัฒนธรรม ได้หันมาสนใจการศึกษาวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับจิตใจมากขึ้น เพราะต่างเริ่มมองว่าวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่อยู่นิ่ง มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ และทางสังคม

(ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, 2538, หน้า 24) ดังนั้นจิตใจ ความนึกคิด ความรู้สึกและความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ จะดีงามหรือเหมาะสมหรือไม่นั้น ปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลก็คือการมีจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในทางที่ดีหรือไม่และมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะได้กล่าวถึงลักษณะของจิตสำนึกของมนุษย์ต่อไป

ความหมายของจิตสำนึก

โดยทั่วไปแล้วมีการนำเอาคำว่า “จิตสำนึก(Consciousness)” ไปใช้ในรูปแบบหรือความหมายต่าง ๆ มากมายหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง จิตวิทยา ด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนา การศึกษาด้านวัฒนธรรมและด้านอื่น ๆ อีกมากมาย การใช้ความหมายของจิตสำนึกในแต่ละด้านนั้นส่วนใหญ่มักมีความหมายที่บ่งบอกถึงการให้มองให้คุณค่า ให้ความสำคัญและตระหนักในคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบในด้านนั้น ๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้น

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับจิตสำนึกเพื่อที่จะได้ประมวลความหมายของจิตสำนึก โดยทำการศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ของผู้รู้ที่พูดถึงจิตสำนึกในด้านต่าง ๆ พอที่จะสรุปแนวคิด และความหมายของจิตสำนึกได้เป็นสามลักษณะดังนี้ ลักษณะแรกเป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับจิตสำนึกและการนำคำว่าจิตสำนึกไปใช้ในความหมายต่าง ๆ ลักษณะที่สองเป็นความหมายของจิตสำนึกที่ไขกันโดยทั่ว ๆ ไป ลักษณะที่สามเป็นความหมายของจิตสำนึกที่มีทิศทาง มีเป้าหมายที่แน่นอน มีความเข้มข้นและเป็นลำดับขั้นต่อเนื่องกัน ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปตามลำดับดังนี้

ประการแรกได้กล่าวถึงจิตสำนึกว่าการที่คนเรามีจิตสำนึกที่จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ก็คือ การถึงพร้อมแห่งตนและมีจิตสำนึกตระหนักในการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติหรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ดังคำกล่าวของพระเทพเวที (ปยุตฺร ปยุตโต อ่างใน บรรเทา กิตติศักดิ์, 2533) ที่กล่าวในการบรรยายในการสัมมนาวิชาการ ของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2530 และคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กล่าวถึงเรื่องจิตสำนึกในการศึกษาว่าเป็นจิตสำนึกในการใฝ่ฝันที่จะพัฒนาตนเองต้องการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีชีวิตจิตใจที่เจริญงอกงาม รักที่จะฝึกฝนตนเอง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าการมีจิตภาวนา และมีความสำคัญต่อการเรียนรู้เพื่อจะนำไปสู่การปรับปรุงชีวิต และนอกจากนี้ท่านพระมหาจรรยา สุทธิญาโณ (2538, หน้า 3) ได้ให้กรอบความ

คิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ประการหนึ่งว่าต้องเป็นการจัดการศึกษาเพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในด้านสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมนั้น จิตสำนึกเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต้องมีการปลูกฝังให้กับเยาวชนของชาติให้มีความรักชาติความภูมิใจในชาติ โดยสร้างให้มีความตระหนักในพระคุณของบรรพบุรุษ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528, หน้า 6) เพื่อให้เยาวชนและประชาชนในชาติมีจิตสำนึกถึงความสำคัญของประเทศชาติ สังคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของของสังคมประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (ชวน หลีกภัย, 2535, หน้า 30) เมื่อปลูกฝังให้เยาวชนและประชาชนเกิดจิตสำนึกต่อชาติแล้ว ย่อมส่งผลให้เยาวชนและประชาชนในชาติเกิดความรัก ความหวงแหน และตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ที่แสดงถึงความเป็นชาติ ทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศชาติ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537) นอกจากนี้แล้วยังหมายถึงรวมถึงการเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม สาธารณสมบัติ เมื่อสังคมเกิดปัญหาใด ๆ ในขั้นรุนแรงแล้วไม่ว่าจะเป็นเรื่องคุณภาพของโลกรรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม คนในชาติต้องมีจิตสำนึกที่จะรับรู้ร่วมกันและตรงกันในการแก้ปัญหา (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2538, หน้า 91)

ประการที่สอง จิตสำนึกที่ใช้ในความหมายโดยทั่ว ๆ ไป ได้มีนักการศึกษา นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา และผู้รู้ในสาขาอื่นที่มีความสนใจกล่าวถึงความหมายของจิตสำนึกไว้มากมายหลายประการ กล่าวคือ ประการแรกกล่าวถึงจิตสำนึกว่าเป็นลักษณะของจิตที่มีการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสทั้งห้าในรูปของสิ่งที่ป็นรูปปรต กลิ่น เสียง และความรู้สึกสัมผัสได้ (ปทานุกรมจิตวิทยา อ้างใน เดโช สวานานนท์, 2520, หน้า 3; พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 232; จอห์น ลอค และวิลเลียมเจมส์ อ้างใน อรุณี แสงเพ็ญ, 2537, หน้า 17) ในลักษณะเดียวกันนี้จิตสำนึกก็เป็นลักษณะการกระทำของบุคคลที่กระทำอย่างรู้ตัว อย่างมีสติ มีความรู้สำนึกว่าบกพร่องในเรื่อง ทั้งยังสามารถวางแผนเพื่อนำทางพฤติกรรมอย่างมีความระมัดระวัง ตลอดจนจิตสำนึกยังเป็นศูนย์กลางของบุคลิภาพของบุคคล (Alfred Adler, 1910 อ้างใน จตุพร เพ็งชัย, 2533, หน้า 60) อีกด้วย

ประการสุดท้าย จิตสำนึกในลักษณะของความรู้สึกที่มีทิศทางมีเป้าหมาย มีระดับของความเข้มข้นเป็นลำดับขั้นต่อเนื่องกันกล่าวคือ จิตสำนึกเป็นลักษณะของจิตที่มีทั้งความตระหนักและความรับผิดชอบ (วราพร ศรีสุพรรณ, 2535, หน้า 60) เป็นลักษณะโน้มเอียงของบุคคลที่จะมีปฏิกิริยาเหนือพฤติกรรมที่แสดงถึงการเกิดความรู้ของบุคคล สำนึกหาเหตุผลของการกระทำที่เกิดจากความรู้สึก ความรับผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไปในทางที่ชอบหรือไม่ชอบ และยังเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการรับรู้ การประเมินค่า และการเห็นความสำคัญ โดยที่มีทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความคิดเห็น และความสนใจเป็นพื้นฐานนั่นเอง (จรินทร์ ธานีรัตน์ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว อ้างใน สังวาลย์ เขตคาม, 2538, หน้า 6-7; คาร์เตอร์ วิภูต; คอฟกา, 1948; อนาคตาชี, 1967) นอกจากนี้แล้วจิตสำนึกเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ทุกคนที่รวมเรียกว่า ความรักแท้ ทำหน้าที่เหมือนเข็มทิศชี้ทำให้เกิดความคิด ความรู้ ความรักและความห่วงใยต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่เป็นส่วนของตนเองและส่วนรวม (ประเวศ วะสี, 2533; ระพี สาคริก, 2533; เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2538)

จากแนวคิดและความหมายของจิตสำนึกที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พอที่จะสรุปความหมายของจิตสำนึกว่า จิตสำนึกหมายถึง ลักษณะของความรู้สึกที่ผ่านเข้ามาในจิตของบุคคล ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้าของร่างกาย โดยที่จิตมีการรับประสบการณ์ ตอบสนอง ให้คุณค่า ตระหนักในความสำคัญ มีความรักแท้ ความรับผิดชอบ ความห่วงใย พร้อมทั้งจะปกป้องสิ่งที่เป็นของส่วนตนหรือส่วนรวมทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

จิตสำนึก (Consciousness) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ ความรู้สึก นึกคิดของบุคคล ซึ่งความรู้สึกนึกคิดดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของจิตพิสัย (Affective Domain) ที่มีลำดับขั้นเป็นพัฒนาการต่อเนื่องกัน ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ลำดับขั้นพัฒนาการของคุณลักษณะทางด้านจิตพิสัย

พฤติกรรมทางด้านจิตพิสัยเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกของบุคคล เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาแต่ต้นจนกลายเป็นลักษณะของบุคคลเป็นพฤติกรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะหรือบุคลิกภาพ เป็นคุณลักษณะที่อยู่ในจิตใจของบุคคลที่มีความต่อเนื่องกัน จึงเป็นการยากที่จะกำหนดแยกหรือจัดลำดับขั้น ที่จะบ่งชี้บุคคลว่ามีความรู้สึกอยู่ในระดับใดได้ชัดเจนและแน่นอนได้

(สำนักทดสอบทางการศึกษา กรมวิชาการ, 2537) และยังมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางพุทธิพิสัยและทักษะพิสัยด้วย (โกวิท วรพิพัฒน์, 2531, หน้า 7-10)

สำนักทดสอบทางการศึกษา กรมวิชาการ (2537, หน้า 3) ได้กล่าวถึงลักษณะของพฤติกรรมทางจิตพิสัยว่ามีลักษณะสำคัญ 5 ประการคือ 1) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกหรืออารมณ์ อาจเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วตามเงื่อนไขหรือสถานการณ์แวดล้อม 2) มีลักษณะเฉพาะอย่างของแต่ละบุคคล ไม่อาจลอกเลียนแบบหรือถ่ายทอดแก่กันได้ 3) เป็นพฤติกรรมที่มีทิศทางของการแสดงออกได้สองทางตรงกันข้ามกัน เช่น รัก -เกลียด ชื่น - ชี้เกียจ 4) เป็นพฤติกรรมที่อาจเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างกันได้ในความเข้มข้นเช่น รัก รักมาก เกลียด เกลียดมาก เกลียดน้อย เป็นต้น 5) เป็นพฤติกรรมที่บุคคลใดจะเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์ขึ้นมา โดยมีเป้าหมายจะเกิดขึ้นมาลอย ๆ ไม่ได้ เป้าหมายนี้อาจจะเป็นคน สิ่งของหรือสภาวะใด ๆ ก็ได้

สำหรับขั้นตอนของพัฒนาการการสนองคุณลักษณะทางด้านจิตพิสัย ตามแนวคิดของ แครทวอลและคณะ (Krathwohl et al., 1964 อ้างใน สำนักทดสอบทางการศึกษา กรมวิชาการ, 2537, หน้า 133-134; Woolfolk, 1980, p.300) ได้เรียงลำดับของพฤติกรรมด้านนี้ออกเป็น 5 ลำดับขั้น โดยที่เรียงจากขั้นที่ต่ำที่สุดจนถึงขั้นที่สูงที่สุดดังนี้

1. ขั้นรับประสบการณ์ (Receiving) เป็นขั้นแรกของความรู้สึกเป็นขั้นที่คนเรารู้จักว่าสิ่งเจ้านั้นเป็นอะไร เป็นการรับประสบการณ์เบื้องต้นเพียงผิวเผินเท่านั้น ยังไม่มองเห็นความสำคัญ แต่ก็มีความสนใจบ้างพอให้เกิดความพอใจที่จะรับประสบการณ์ ตลอดจนสามารถจำแนกแยกแยะพอที่จะให้ความรู้สึกเลือกรับสิ่งที่ได้รู้ได้เห็นด้วยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย โดยถือเอาปริมาณการรับประสบการณ์เป็นเกณฑ์ ดังนี้

1.1 รับประสบการณ์ หมายถึง การรู้จักเกี่ยวกับสิ่งเจ้านั้น

1.2 ตั้งใจรับประสบการณ์ หมายถึง การเต็มใจที่จะรับสิ่งเจ้านั้นๆ แต่ยังไม่มีการคิดเห็นหรือการประเมิน

1.3 เลือกรับประสบการณ์ หมายถึง การควบคุมหรือการคัดเลือกความสนใจที่มีต่อสิ่งเจ้านั้นยังไม่การประเมินใด ๆ

2. ขั้นตอนสนอง (Responding) เป็นพฤติกรรมที่พัฒนาต่อจากการรับประสบการณ์ เป็นความรู้สึกที่มีความพึงพอใจ และใจจดใจจ่อมากกว่าเดิม ขนาดยินยอมตาม ให้ความร่วมมือ

ทำด้วยความสมัครใจและเต็มใจมีความสุขนานในการทำ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย ดังนี้

2.1 ยินยอมตอบสนอง เป็นความรู้สึกที่ยอมรับ หรือยอมปฏิบัติตามสถานการณ์ หรือเรื่องราวนั้น โดยการยอมทำตามความรู้สึกว่าจำเป็นต้องทำตามเท่านั้น

2.2 สมัครใจตอบสนอง เป็นการอาสาตอบหรือกระทำโดยมิได้เกิดจากความเกรงกลัวหรือความเกรงใจแต่เป็นเพราะตั้งใจทำด้วยตัวของเขาเอง

2.3 พอใจตอบสนอง เป็นการตอบสนองที่มีความรู้สึกเต็มใจหรือพอใจ ซึ่งมีความสุขนานเพลิดเพลินอยู่ด้วย

3. ขั้นการให้คุณค่า (Valuing) เป็นความรู้สึกให้คุณค่าของสิ่งของ ปรัชญาการณ์ เรื่องราวที่ตนเองได้รับและซึมซาบมาตั้งแต่ต้น แต่ความรู้สึกในระดับนี้อาจยอมรับหรือไม่ยอมรับ คุณค่าก็ได้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาคุณค่าเหล่านั้น ความรู้สึกในขั้นนี้ค่อนข้างมั่นคง และถาวร อาจกลายเป็นการศรัทธาด้วยอารมณ์ที่แน่นอนและสม่ำเสมอสมควร ขั้นนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นย่อย ดังนี้

3.1 การยอมรับคุณค่า เป็นการยอมรับในคุณค่าของสถานการณ์ เรื่องราว ความเชื่อ ค่านิยม เป็นความเชื่อที่ยังไม่ถาวรอาจเปลี่ยนแปลงได้

3.2 การชื่นชมในคุณค่า เป็นการยอมรับในคุณค่าของสถานการณ์ เรื่องราว ถึงระดับต้องการที่จะแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งเช่น การอยากติดตาม ความต้องการการยกย่อง ชมเชย

3.3 การยึดมั่นในคุณค่า เป็นความรู้สึกขั้นที่มีความเชื่อมั่นและแน่วแน่ ซึ่งทำให้เกิดความศรัทธาต่อเรื่องราวหรือสถานการณ์นั้น ควรจะทำตามและพยายามหาโอกาสที่จะแสดงออกและปฏิเสธสิ่งที่ขัดแย้งกับความเชื่อของตนเอง

4. ขั้นการจัดระบบคุณค่า (Organization) เป็นการจัดกลุ่มก้อนของค่านิยมหรือความรู้สึกที่ชื่นชอบคุณค่านั้นเข้าเป็นระบบใดระบบหนึ่ง เชื่อมโยงระหว่างคุณค่าของเรื่องราวต่าง ๆ หากจัดรวมของคุณค่าเหล่านั้น แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อยดังนี้

4.1 การสร้างระบบคุณค่า เป็นการสรุปยอดระหว่างคุณค่าของเรื่องราวต่าง ๆ ที่บุคคลยึดมั่นเข้าด้วยกัน

4.2 การจัดระบบคุณค่า เป็นการเรียงลำดับความสำคัญของคุณค่าต่าง ๆ แยกแยะและจัดคุณค่าต่าง ๆ ให้ผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน ซึ่งจะออกมาในรูปของการพัฒนาปรัชญาหรืออุดมการณ์ของชีวิต

5. การสร้างนิสัยโดยระบบคุณค่า (Characterization by Value) เป็นการสั่งสมความรู้สึกจนเป็นแบบของตนเองเป็นลักษณะนิสัยเฉพาะของบุคคล เป็นการกระทำที่คงเส้นคงวาและจะนำมาปฏิบัติจนกลายเป็นการกระทำโดยอัตโนมัติไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด เขาจะแสดงพฤติกรรมเดิม มีลักษณะของความเป็นตัวของตัวเองสูงจนยึดเป็นอุดมการณ์ชีวิตของตนเองเปลี่ยนแปลงยาก แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

5.1 การสร้างข้อสรุปหรือการขยายค่านิยม เป็นการพยายามปรับปรุงระบบของตนเองให้มีความสมบูรณ์ตามแนวที่ตนเองต้องการ

5.2 ขั้นกึ่งนิสัย เป็นการแสดงออกของพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นลักษณะของตนเอง และจะเป็นพฤติกรรมทางจริยธรรม เป็นความรู้สึกที่เจริญถึงขั้นสูงสุดจนกลายเป็นนิสัย

พัฒนาการทางจิตพิสัยตามแนวคิดของแคทโวลและคณะ ได้เสนอไว้เป็นลำดับขั้นจากขั้นต่ำสุดจนถึงขั้นที่สูงที่สุดต่อเนื่องกันไปอันได้แก่ การรับประสบการณ์ การตอบสนอง การให้คุณค่า การจัดระบบคุณค่า และการสร้างนิสัยโดยระบบคุณค่า ถ้าพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกด้านจิตพิสัยกับจิตสำนึกนั้นพบว่า จิตสำนึกก็มีลักษณะเป็นลำดับขั้นเช่นเดียวกับความรู้สึกทางจิตพิสัยของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะว่าจิตสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกทางจิตพิสัยดังที่ได้กล่าวถึงในรายละเอียดข้างต้นมาแล้ว จิตสำนึกของมนุษย์ก็จะเริ่มจากการที่จิตมีการรับประสบการณ์สิ่งเข้าเข้ามา การที่คนเราจะเกิดจิตสำนึกได้นั้นจะต้องได้รับประสบการณ์หรือสัมผัสกับสิ่งเร้านั้นมาก่อน โดยผ่านมาทางประสาทสัมผัสทั้งห้าของมนุษย์ เมื่อจิตมีการรับประสบการณ์สิ่งเข้า ก็จะมีการพิจารณาว่าจะรับหรือไม่ยอมรับสิ่งเข้า ซึ่งจะตรงกับขั้นการตอบสนองของแคทโวลและคณะ เมื่อมีการพิจารณาหรือประเมินโดยอาศัยเกณฑ์ต่าง ๆ แล้วก็จะเลือกรับหรือตอบสนองต่อสิ่งที่ตนเห็นว่ามีความค่าหรือมีประโยชน์ ซึ่งจะตรงกับขั้นการให้คุณค่าของแคทโวลและคณะนั่นเอง เมื่อมีการให้คุณค่าของสิ่งเข้าแล้วก็จะเกิดความรู้สึกที่อยากจะปฏิบัติ

หรือกระทำตามสิ่งเร้านั้น ซึ่งความต้องการที่แสดงออกความรู้สึกได้ผ่านการประเมินของตนเอง แล้วว่ามีคุณค่าหรือมีประโยชน์ ก็จะนำสิ่งเร้าหรือคุณค่านั้นมาจัดเป็นหมวดหมู่หรือเป็นกลุ่มให้เข้ากับระบบของตนเอง โดยที่คำนึงถึงความเหมาะสมกับตนเองและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมเป็นหลักจะตรงกับขั้นการจัดระบบคุณค่าตามแนวคิดของแครทโวลและคณะ และสุดท้ายเมื่อมีการจัดระบบคุณค่าหรือสิ่งเร้าให้ผสมกลมกลืนกับตนเองแล้วก็จะนำความรู้สึกหรือสิ่งเร้านั้นมาโยงให้สัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว จากนั้นจะนำมาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติจนกลายเป็นนิสัย จนแสดงออกมาโดยอัตโนมัติไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม จากลักษณะดังกล่าว การเกิดจิตสำนึกนั้นจะเกิดตั้งแต่ขั้นของการเห็นคุณค่า แล้วก็จะพัฒนามาจนถึงขั้นสูงสุดตามแนวคิดของแครทโวลและคณะที่ทำหรือปฏิบัติจนกลายเป็นนิสัย ซึ่งการกระทำที่บ่งบอกให้เห็นว่ามีจิตสำนึกนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพฤติกรรมในทางจริยธรรมนั่นเอง

จิตสำนึกเป็นความรู้สึกที่มีทิศทาง เป้าหมาย มีความหมายในจิตใจของมนุษย์ และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคล ที่มีลักษณะตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง ในการบอกระดับของการมีจิตสำนึกว่าในแต่ละบุคคลมีมากน้อยหรือสูงต่ำเพียงใดนั้น จะต้องอาศัยเทคนิควิธีที่หลากหลายและมีความเหมาะสม ในการที่จะวัดหรือค้นเอาจิตสำนึกออกมาให้เห็นได้อย่างชัดเจนโดยที่เทคนิควิธีการต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องประกอบไปด้วยเครื่องมือที่สามารถวัดคุณลักษณะด้านนี้ได้ตรง มีความเชื่อถือได้ และควรใช้เครื่องมือวัดหลาย ๆ ชนิดร่วมกันเพื่อความน่าเชื่อถือของผลที่ได้ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงหรือคุณลักษณะในดานนั้นของบุคคล โดยทั่วไปแล้วคุณลักษณะทางด้านความรู้สึกของมนุษย์นั้นไม่สามารถจะวัดออกมาได้โดยตรง จึงจำเป็นต้องมีการวัดออกมาโดยอ้อม แล้วนำผลที่ได้มาแปลความหมายเพื่อที่จะอนุมานหรืออ้างถึงคุณลักษณะที่เราต้องการวัดนั่นเอง (โกวิท ประวาลพุกษ์ และสมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์,

2523, หน้า 156)

เทคนิควิธีในการวัดแต่ละวิธีย่อมมีข้อเด่นหรือข้อด้อยแตกต่างกันไป และมีความเหมาะสมกับการใช้วัดคุณลักษณะทางด้านความรู้สึกแตกต่างกันไป ซึ่งจะได้พูดถึงในลำดับต่อไป

การวัดคุณลักษณะทางด้านความรู้สึก

การวัดคุณลักษณะทางด้านความรู้สึกไม่สามารถที่จะวัดออกมาได้โดยใช้ข้อสอบที่ให้ตอบถูกหรือผิด ที่ผู้ทดสอบพยายามจะทำให้ถูกในสถานการณ์ของการสอบนั้นจะต้องพยายาม

จงใจให้ผู้ถูกทดสอบได้ใช้ความสามารถของเขาอย่างเต็มที่ แต่ในการวัดทางด้านความรู้สึกนั้นจะไม่มีคำตอบถูกหรือผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเป็นการยากที่จะตัดสินว่าอะไรคือความเชื่อและอะไรคือความรู้สึกที่แท้จริงของนักเรียน อาจเป็นไปได้ในขณะที่ครูกำลังดูความรู้สึกของเขาแล้วอาจจะคิดหาคำตอบได้ตามที่ครูต้องการ โดยข้อเท็จจริงแล้วเขาอาจไม่รู้สึกละอายก็ได้ ดังนั้นผู้วัดจะต้องพยายามหาวิธีวัดเพื่อจะได้เห็นภาพความรู้สึกที่แท้จริงของเด็ก (Woolfolk A.E., 1980 p.303)

หลักการที่สำคัญในการวัดผลก็คือ การคิดค้นหาเครื่องมือหรือกลวิธีกระตุ้น (Elicit) ให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ออกมาตรงกับสิ่งที่เราอยากรู้เกี่ยวกับตัวของนักเรียน นั่นคือภายใต้เงื่อนไขของเครื่องมือวัดความรู้สึกผู้วัดจะต้องแสดงธาตุแท้ของความรู้สึกออกมาได้ตรงกับความเป็นจริงโดยที่มีเงื่อนไขที่ต้องการคือได้ทราบแน่ชัดถึงกฎเกณฑ์ของพฤติกรรมว่าถ้าบุคคลมีลักษณะทางด้านความรู้สึกที่จะวัดแล้วเขาจะแสดงพฤติกรรมใดออกมาบ้างให้สังเกต มีเทคนิควิธีวัดพฤติกรรมที่เชื่อถือได้ และผลของการวัดสามารถบอกระดับ (Degree) ของการมีคุณลักษณะนั้นได้ตรงกับความเป็นจริง (โกวิท ประวาลพุกษ์ และสมศักดิ์ สันธุระเวช, 2523, หน้า 156)

การวัดผลทางด้านความรู้สึกในปัจจุบันยังมีปัญหาอยู่มากมายหลายด้าน ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเกิดขึ้นในสภาพต่อไปนี้คือ การขาดการวางแผนล่วงหน้าว่าต้องการให้ผู้ถูกวัดเกิดคุณลักษณะของความรู้สึกในด้านใดอย่างชัดเจนผนวกกับการขาดเทคนิควิธีการและเครื่องมือวัดที่ดี

สภาพที่สอง คุณลักษณะทางความรู้สึก เป็นสมบัติภายในจิตใจที่ยากต่อการหา นิยามที่ชัดเจน (Operational Definition) อย่างมากที่สุดก็จะมีเพียงแต่คำนิยามเชิงนามธรรม (Conceptual Definition) และกระนั้นผู้รู้หลายท่านที่ได้ให้ความหมายหรือนิยามไม่ตรงกันอีก

สภาพที่สาม เครื่องมือที่สร้างขึ้นขาดทฤษฎีนำทางอย่างชัดเจน สิ่งที่วัดได้สรุปได้จึงเป็นที่น่าสงสัย

สภาพที่สี่ คุณลักษณะทางด้านความรู้สึกของมนุษย์บางส่วนมันแปรผันอยู่กับอารมณ์ สถานการณ์และช่วงเวลาที่ต้องการที่จะคาดคะเนธรรมชาติที่แท้จริง

สภาพที่ห้า พฤติกรรมที่สังเกตได้อย่างเดียวกันจากหลายคน อาจมีต้นเหตุที่มีลักษณะทางความรู้สึกที่ต่างกัน

และสภาพสุดท้าย คนที่มีลักษณะทางความรู้สึกคงที่หรือคนที่มีความรู้สึกเหมือนกัน อาจมีพฤติกรรมแสดงออกที่ต่างกัน

นอกจากนี้ธรรมชาติของคุณลักษณะทางความรู้สึกในการแสดงออกของคนนั้น จะมาจากส่วนของความรู้ ความคิดและความรู้สึกผสมกัน นอกจากนี้แล้วการแสดงออกคุณลักษณะทางความรู้สึกจะเกิดก็ต่อเมื่อมีการแสดงออก มีส่วนของอารมณ์หรือความรู้สึกที่เด่นชัดกว่าส่วนอื่น (Messic, 1979 และ Tyler, 1973, อ้างใน โกวิท ประวาลพุกษ์ และสมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์, 2523, หน้า 156)

ในการจัดการศึกษาคุณลักษณะทางด้านความรู้สึกบางประการ เช่น ความสนใจ ความต้องการแสดงว่าตนมีคุณค่า และมีวินัยคุมตนเองได้ ถือว่ามีคุณค่าในแง่ที่เป็นสื่อ นำทางไปสู่การเรียนรู้ที่พึงปรารถนาได้สำเร็จ

ถึงแม้ว่าอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์จะมีการผันแปรไปทุกวัน แต่ทุกคนก็มีแบบแผนเฉพาะตัว (Typical ways of feeling) (Anderson, 1981 อ้างใน โกวิท ประวาลพุกษ์ และสมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์, 2523, หน้า 156) ที่มักมีอารมณ์ความรู้สึกไปในทิศทางหนึ่งระดับหนึ่ง สิ่งนี้เองที่ทำให้การวัดผลด้านความรู้สึกเกิดขึ้นได้ถ้าจัดเงื่อนไขที่เหมาะสม และสิ่งที่จัดได้ว่าเป็นองค์ประกอบด้านความรู้สึกจำเป็นต้องมีลักษณะ 5 ประการ คือ 1) เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของคนหรืออารมณ์ของคน 2) เป็นแบบแผนเฉพาะตัวทางการคิดหรือการแสดงออกของคนนั้น 3) มีระดับความเข้มข้น (Intensity) เช่น ชอบมาก ชอบน้อย 4) มีทิศทาง (Direction) เช่น ดี เลว ชอบ เกลียด 5) มีเป้าหมาย (Target) ต่อวัตถุ กิจกรรม หรือต่อแนวคิด

วิธีการวัดความรู้สึกของนักเรียนอาจแบ่งได้ 2 วิธี คือ การใช้การสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนกับวิธีให้นักเรียนเขียนบรรยายความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองและนอกจากนี้ สงบ ลักษณะ (2529, หน้า 44-45) ได้เสนอแนวทางในการวัดความรู้สึกที่สอดคล้องกับที่ โกวิท ประวาลพุกษ์ และสมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์ ไว้ทั้งหมด 6 แนวทางดังนี้

แนวทางที่ 1 วัดความรู้สึกโดยการวัดแนวคิด

แนวทางนี้วัดความรู้สึกตามแนวคิดของโรเซนเบิร์ก (Rosenberg, 1965) เขาเชื่อว่ามนุษย์จะพยายามรักษาความสอดคล้องระหว่างมีญญากับความรู้สึกอยู่เสมอ นั่นคือความรู้สึกของบุคคลใด ๆ จะถูกควบคุมโดยตัวความรู้ในสิ่งนั้น ๆ การวัดคุณลักษณะทางด้านความรู้สึกจึงวัดความรู้สึกความคิดในสิ่งนั้นได้ นั่นคือวัดความเชื่อ การเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น เทคนิคในการวัดผลตาม

แนวคิดนี้จึงใช้ข้อสอบวัดความเข้าใจ และข้อสอบประเมินคุณค่าได้ ดังเช่นตัวอย่างการวัดคุณลักษณะด้านการรู้สึกที่มีต่อการประกอบอาชีพสุจริต

“ เศษหารายได้ด้วยการนำสินค้าที่ไม่มีคุณภาพไปหลอกขายโดยใช้ชื่อสินค้าที่ผลิตในต่างประเทศ” ท่านคิดว่าเศษชาทำตนไม่เหมาะสมเพราะเหตุใด

- ก. ทำให้เสียเกียรติของตนและวงศ์ตระกูล
- ข. อาจมีบุคคลที่รู้ทันไม่ซื้อสินค้าทำให้ขาดรายได้
- ค. รายได้จากการหลอกลวงย่อมไม่ยั่งยืนและอาจได้รับโทษ
- ง. ปกปิดความจริงและซ่อนเร้นความจริงและเห็นแก่ได้

แนวทางที่ 2 วัดระดับของคุณลักษณะทางด้านการรู้สึกตามทฤษฎี

ตามแนวคิดของแคทโทลและคณะ (1964) เชื่อว่าคุณลักษณะทางด้านการรู้สึกเป็นโครงสร้างของจิตใจ (Internalization) ที่มีลำดับขั้นจากระดับที่พอใจน้อย ๆ ไปจนถึงระดับสูงสุดที่พอใจมาก ๆ โดยจำแนกลำดับขั้นความรู้สึกเป็น 5 ระดับขั้น คือ

1. ระดับพอใจรับประสบการณ์ (Receiving) เป็นระดับที่พอใจสิ่งนั้น มักจะแสดงออกโดยการเข้าร่วมกับกิจกรรมนั้น
2. ระดับเต็มใจตอบสนอง (Responding) เป็นระดับที่พอใจสิ่งนั้น มักแสดงออกด้วยการค้นหารวบรวมให้ได้มาซึ่งสิ่งนั้น พุดและกระทำไปในแนวทางที่ชื่นชมต่อสิ่งนั้น
3. ระดับการให้คุณค่า (Valuing) เป็นระดับที่ให้คุณค่าหรือความสำคัญต่อสิ่งนั้น มักแสดงออกด้วยการพยายามแสวงหาในสิ่งนั้นชักชวนแรงจูงใจเพื่อให้ผู้อื่นคล้อยตามกับสิ่งนั้น
4. ระดับการจัดระบบ (Organization) เป็นระดับที่สรุปคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ขึ้นเป็นเกณฑ์หรือหลักการของความดีงาม ที่ยึดถือเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ
5. ระดับลักษณะนิสัย (Characterization by Value) เป็นระดับที่ซึมซาบคุณค่าของความดีงามเข้าเป็นอุดมการณ์ที่แน่นแฟ้นเป็นบุคลิกลักษณะที่ถาวร

ตามแนวคิดนี้ความรู้สึกจะค่อย ๆ เพิ่มความเข้มข้นจากระดับต่ำ ๆ และทวีความเข้มข้นขึ้นเป็นความรู้สึกพอใจที่รุนแรงมั่นคงในระดับ 1-2-3-4-5 ต่อไป

วิธีการวัดผลตามแนวคิดนี้

1. นำเป้าหมาย (คน สิ่งของ การกระทำ แนวคิด) มากำหนด

2. เขียนรายการข้อพฤติกรรมให้สอดคล้องกับระดับต่าง ๆ ปกติในระบบการศึกษานิยมใช้ระดับ 1 - 4 เพื่อใช้วัดทัศนคติและค่านิยม

3. นำข้อรายการพฤติกรรมนั้น ไปสอบถามให้ผู้ตอบพิจารณาแล้วตอบด้วยวิธีการระบุ ว่า ใช่ ไม่ใช่ หรือ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ในแต่ละข้อนั้น

4. ให้คะแนนจำนวนคำตอบที่พึงปรารถนาสรุปว่าผู้ตอบมีพัฒนาการมาถึงระดับใดหรือหาคะแนนเฉลี่ยว่าอยู่ตรงระดับใด

แนวทางที่ 3 วัดหาระดับของคุณลักษณะทางด้านการรู้สึกด้วยระบบมาตราส่วนประมาณค่า

แนวทางนี้ได้รับการพัฒนาโดยเทอร์สโตน (Thurstone) กัตแมน (Guttman) และไลเกอร์ท (Likert) โดยมีแนวความคิดว่าความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใด ๆ จะมีระดับความเข้มข้น (Intensity) เป็นมาตราส่วนต่อเนื่องจากน้อยไปหามาก จากไม่ชอบมากไปหาชอบมาก ซึ่งได้แก่เทคนิคของเทอร์สโตน และเทคนิคของไลเกอร์ท

แนวทางที่ 4 ใช้คำคุณศัพท์

แนวคิดนี้นำคำคุณศัพท์เดี่ยว ๆ (ไม่เป็นประโยค) มากำหนดให้ผู้ตอบได้พิจารณาว่าสอดคล้องกับความรู้สึกที่เขามีต่อสิ่งเป้าหมายเพียงไร เทคนิคการวัดที่ใช้กันคือ แบบเลือกจากรายการคุณศัพท์ (Adjective Checklist) และเทคนิค Semantic Differential Scale ของออสกู๊ด (Osgood) เทคนิคนี้ไม่อาจคิดคะแนนมาตราส่วนได้ การเสนอผลอาจใช้วิธีการสร้างเส้นภาพ Profile ของคำคุณศัพท์แต่ละตัวจากการตอบหรือการจัดกลุ่มคุณศัพท์ที่มีผู้เลือกตอบออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามความถี่ที่ปรากฏ

แนวทางที่ 5 การวิเคราะห์เหตุผลเบื้องหลังการกระทำ

แนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาโดย ฟิชไบน์และคณะ (Fishbein: 1975 - 1980) โดยมีความเชื่อในการกระทำที่มีเหตุผล (Reasoning Action) ที่กล่าวว่าเมื่อบุคคลมีเจตนากระทำพฤติกรรมใด ๆ จะขึ้นอยู่กับทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรมนั้น ๆ ความเข้าใจในผลที่จะตามมาของการกระทำนั้น อาศัยการประเมินโดยตัวเขาเอง ทัศนะของกลุ่มอ้างอิงที่มีต่อพฤติกรรมนั้น และแรงจูงใจที่อยากจะคล้ายตามกลุ่มอ้างอิง

ในการวัดเมื่อกำหนดสิ่งที่เป็นเป้าหมายแล้ว ผู้วัดจะพยายามสอบถามเกี่ยวกับองค์ประกอบนี้ และนำผลของการตอบมาจัดน้ำหนักด้วยวิธีการทางสถิติวิเคราะห์ให้กำหนดค่ามาตราหรือคะแนนของคุณลักษณะทางด้านความรู้สึกนี้

แนวทางที่ 6 Projective Technique

แนวคิดนี้มาจากความเชื่อที่ว่าความรู้สึกเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเฉพาะตัวไม่สมควรจะถามเขาโดยตรง แต่ควรวัดโดยอ้อมโดยผ่านสิ่งเร้ากลาง ๆ เช่น รูปภาพที่หลกความหมาย เป็นเรื่องราวโดนตัวเขาเองการกระตุ้นให้เขาได้ระบายอารมณ์อย่างอิสระ แล้วค่อยดูคำพูดที่เขาหลุดปากหลังเฉลอ ทั้งหมดนี้จะช่วยให้เห็นร่องรอยเค้าเงื่อนของความรู้สึกภายในของเขา

การวัดคุณลักษณะทางด้านการรู้สึกตามแนวนี้อาจใช้เทคนิคดังต่อไปนี้ คือการกำหนดคำให้แล้วให้เติมประโยคที่สมบูรณ์ กำหนดหัวข้อเรื่องแล้วให้เขาแต่งเรื่องสั้นให้แปลความจากรูปภาพ และกำหนดสถานการณ์และตัวละครให้เขาอ่านแล้วให้เขาแสดงความรู้สึกซึ่งอาจจะตีความจากคำตอบของเขว่ามีระดับของทัศนคติ ค่านิยม หรือความรู้สึกอยู่ในระดับใด โดยยึดเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดของแคททโวลและคณะมีเกณฑ์ดังนี้ คือ การรับประสบการณ์ การตอบสนอง การให้คุณค่า จัดระบบ และเกิดกิจนิสัย
2. แนวคิดของมาสโลว์ (Maslow) มีเกณฑ์คือ การกระทำเพื่อสนองความต้องการทางกาย เพื่อความปลอดภัย เพื่อความรัก เพื่อความมีเกียรติ และเพื่อความเป็นอิสระของตนเอง
3. แนวคิดของโคลเบอร์ก (Kohlberg) มีเกณฑ์คือเพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษ เพื่อแสวงหาสิ่งตอบแทน เพื่อแลกเปลี่ยนระหว่างคนในกลุ่ม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของหมู่คณะ เพื่อให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคม และเพื่อดำรงไว้ซึ่งอุดมคติของตน
4. แนวของพระพุทธศาสนา มีเกณฑ์คือการทำเพื่อตนเอง การกระทำเพื่อบุคคล ใกล้ชิด การกระทำเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก และการกระทำเพื่อความดีสากล

โดยที่สถานการณ์จะกำหนดเป็นเรื่องราวสั้น ๆ ให้อ่านแล้วตอบอย่างอิสระหรือตอบโดยเลือกตอบหรือให้พิจารณาจากสถานการณ์ที่เป็นรูปภาพ ข้อสำคัญในการตอบต้องให้เขาตอบในฐานะบุคคลที่ปรากฏในเรื่อง เพื่อเลี่ยงการปะทะกับความเป็นส่วนตัวของเขา ดังตัวอย่างต่อไปนี้ที่ยึดเกณฑ์ตามแนวคิดของโคลเบอร์ก

ข้อ 0 วิชัยถูกบัณฑุกกล่าวหาว่าเป็นผู้ขโมยสตางค์ของบัณฑุกไป วิชัยอายเพื่อน ๆ มากและไม่ได้เป็นผู้ขโมย วิชัยก็ได้แต่ยิ้มและค่อย ๆ ชี้แจงเมื่อบัณฑุกมาพูด นักเรียนคิดว่าเพราะเหตุใดบัณฑุกจึงทำเช่นนั้น

- ก. ต้องการให้เพื่อนชมเชยว่าใจเย็น
- ข. เห็นแก่ระเบียบของโรงเรียนที่ห้ามทะเลาะวิวาท
- ค. วิชัยใจเย็นและคิดว่าควรใช้ความจริงเข้าหากัน
- ง. เกรงการเจ็บตัวถ้าพูดก้าวร้าวรุนแรง
- จ. ต้องการเป็นมิตรกับบัณฑุกต่อไป

จากการศึกษาการใช้เกณฑ์ที่ใช้ในการสร้างแบบวัดคุณลักษณะทางด้านการรู้ลึกโดยที่เน้นแนวคิดของแครทไวลและคณะนั้นพบว่า ความรู้ลึกที่แบ่งเป็นลำดับขั้นตามแนวคิดของแครทไวลและคณะ มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะความรู้ลึกของผู้ในสาขาต่าง ๆ มากมายหลายแนวคิดหรือหลายทฤษฎี กล่าวคือ ความรู้ลึกในระดับต่ำที่สุดของแครทไวลและคณะ คือ ขั้นการรับประสบการณ์ที่จัดว่าเป็นขั้นเริ่มต้นหรือเป็นฐานของความรู้ลึกของคนเราเพราะว่ามนุษย์เราจะเกิดความรู้สึกใด ๆ นั้นจะต้องมีการรู้จักสิ่งเร้านั้นมาก่อน โดยที่ผ่านมาทางประสาทสัมผัสทั้งห้าของมนุษย์ ซึ่งจะตรงกับขั้นของ ผัสสะ ปัจจัยา เวทนา ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่จัดการรับสัมผัสของประสาทสัมผัสทั้งห้า จะกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกในระดับต่อไป และตรงกับขั้นตั้งใจตามแนวความคิดของไอแซนค์ (Hanns J.Eysenck, 1966 อ้างใน ล้วน สายยศ, 2537, หน้า 11) และขั้นความรู้ลึกของมาร์ติน และบริกซ์ (Martin & Briggs, 1986 อ้างใน ล้วน สายยศ, เรื่องเดียวกัน หน้า 12) ที่มีแนวคิดในขั้นนี้ว่าเป็นการรับประสบการณ์ซึมซาบความรู้สึกเข้าไปในจิตใจของมนุษย์ นอกจากนี้แล้วยังมีความสอดคล้องกับขั้นมโนภาพแห่งตนตามแนวคิดของเกเบิล (Gable, 1986 อ้างใน ล้วน สายยศ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 13) ที่กล่าวว่า การเกิดมโนภาพแห่งตนเป็นการรู้จักตนเองว่าเป็นอย่างไร หรือที่เรียกว่าเป็นเจตคติต่อตนเองนั่นเอง

ในส่วนของขั้นการตอบสนองตามแนวคิดของแครทไวลและคณะโดยที่คนจะเกิดความรู้สึกในขั้นนี้ได้นั้นจะแสดงออกมาในรูปของความต้องการ ความอยากได้ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เวทนา ปัจจัยา ตัณหา ที่กล่าวว่า เป็นขั้นที่พิจารณาความรู้สึกที่รับรู้ หรือการ

ประเมินความรู้สึกที่รับรู้มานั่นเอง เมื่อความรู้สึกหรือสิ่งเร้าที่รับรู้มานั้นได้ผ่านการประเมินมาแล้ว จะแสดงความรู้สึกออกมาในรูปของความ ต้องการ -ไม่ต้องการ ขึ้นชอบ- ไม่ขึ้นชอบ ส่วนฮานนาห์ และไมเคิลลิส (Hannah & Michaelis, 1977 อ้างใน ล้วน สายยศ, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดิม) ได้ จัดความรู้สึกในชั้นนี้อยู่ในขั้นตอนสนอง มาร์ตินและบริกซ์ (Martin & Briggs) ได้จัดให้อยู่ในชั้น ของอารมณ์ และเกเบิล (Gable) ก็ได้จัดความรู้สึกในชั้นนี้อยู่ในชั้นของความสนใจซึ่งกลุ่มดังกล่าว ได้มองร่วมกันว่าเมื่อมีการรับรู้ความรู้สึกมาในจิตใจของมนุษย์แล้วมนุษย์ก็จะพิจารณาหรือประเมิน ความรู้สึกนั้นว่าตรงกับความต้องการของตนเองหรือไม่ แล้วจะตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือความรู้สึก นั้น ๆ ด้วยการยอมรับหรือไม่ยอมรับ สนใจหรือไม่สนใจ หรือจะออกมาในรูปของการต่อต้าน หรือ คล้อยตาม สิ่งเร้านั้น ๆ

เมื่อมนุษย์มีการตอบสนองต่อความรู้สึกหรือสิ่งเร้าที่รับเข้ามาในจิตใจของตนเอง แล้วก็จะเกิดความรู้สึกในชั้นต่อไปในรูปของการให้คุณค่าของความรู้สึกหรือสิ่งเร้านั้น ซึ่งตรงกับ ความรู้สึกชั้นการให้คุณค่าตามแนวคิดของแคทไวลและคณะ การที่มนุษย์จะให้คุณค่าจะต้อง มีการพิจารณาสี่เร้าหรือความรู้สึกนั้นว่ามีประโยชน์ต่อตนเองหรือต่อสังคมหรือไม่ ถ้าตัดสินใจที่ จะให้คุณค่าของสิ่งเร้านั้น จะคำนึงถึงความต้องการของสังคมเป็นหลักจะตรงกับแนวคิดทางพระ พุทธศาสนาในชั้นของ ปัญหา ปัจจยา อุปาทาน ชั้นการยอมรับตามแนวคิดของฮานนาห์ และ ไมเคิลลิส ขั้นตอนสนองเพื่อความรัก ความมีเกียรติของตนตามแนวคิดของมาสโลว์ ขั้นตอนการ ทำความดีเพื่อการยอมรับของหมู่คณะของโคลเบอร์ก (Kohlberg) ชั้นความสนใจและเจตคติของ มาร์ติน และบริกซ์ และชั้นยึดมั่นตามแนวคิดของ ล้วน สายยศ (2537, หน้า 14) ที่ต่างมีแนวของ ความคิดเห็นร่วมกันว่ามนุษย์จะเกิดความรู้สึกให้คุณค่าของสิ่งใด ๆ จะต้องมีการตอบสนองต่อ สิ่งเร้าหรือความรู้สึกนั้นในทางที่ดี มีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม จึงจะแสดงออก มาในรูปของค่านิยมต่อไป

สำหรับชั้นการจัดระบบคุณค่าตามแนวคิดของแคทไวลและคณะ จัดเป็นชั้นที่มนุษย์ นำคุณค่าที่ตนเองยอมรับหรือค่านิยมที่ดีของตนมาจัดเป็นหมวดหมู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนให้สอดคล้อง เหมาะสมกับตนเอง เพื่อที่จะได้นำไปเป็นค่านิยมหลักในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งตรงกับชั้นอุปาทาน ปัจจยา ภพ ที่ถือว่าความรู้สึกในชั้นนี้เป็นลักษณะของเจตคติหรือทัศนคติในทางที่ดีที่อยู่ภายในจิตใจ ไม่ได้แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมใด ๆ และมีลักษณะเป็นการบูรณาการหลอมรวมหน่วยความ

รู้สึกที่มีความเหมาะสม และสอดคล้อง สนองตอบต่อความต้องการของตนเอง และความต้องการของท้องถิ่น (Martin & Briggs, 1986 อ้างใน ล้วน สายยศ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 12) และความรู้สึกในระดับนี้เขาได้จัดให้อยู่ในชั้นแรงจูงใจต่อเนื่อง ซึ่งถือว่าค่านิยมหรือความรู้สึกในชั้นนี้เป็นความรู้สึกที่ชื่นชอบต่ออุดมการณ์หรือวิถีชีวิตอันเป็นแนวทางให้เกิดจริยธรรม (Moral & Ethics) และในชั้นนี้เป็นการจัดระบบความดีเพื่อที่จะสนองตอบความต้องการของสังคม เพื่อความมีเกียรติของตนตามแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow) และกระทำเพื่อให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคมตามแนวคิดของโคลเบอร์ก (Kohlberg) นอกจากนี้แล้ว ล้วน สายยศ (2537, หน้าเดิม) ได้กล่าวว่าความรู้สึกในชั้นนี้เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลที่มีความศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยที่ความศรัทธานั้นมีระดับของความเข้มข้นที่แตกต่างกัน

ประการสุดท้าย ความรู้สึกในชั้นสูงสุดตามแนวคิดของแครทไวลและคณะนั้นก็คือการสร้างนิสัยโดยอาศัยคุณค่าหรือขั้นภิกษุเป็นความรู้สึกที่มีลักษณะของความเป็นตัวตนของตนเองสูง บุคคลจะยึดมั่นความรู้สึกในชั้นนี้เป็นอุดมการณ์หรือปรัชญาชีวิต และมีความคงทน คงเส้นคงวาสูงมีการเปลี่ยนแปลงได้ยาก ในทางพระพุทธศาสนาได้จัดความรู้สึกในชั้นนี้อยู่ในชั้นภพ ปัจจยาชาติ ซึ่งมีลักษณะเป็นความดีสากลเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของสังคมและมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับขั้นพัฒนาตนเอง (Self Development) ตามแนวคิดของมาร์ตินและบริกซ์ ขั้นสร้างนิสัยเฉพาะตามแนวคิดของ ล้วน สายยศ (2537, หน้าเดิม) ขั้นการรู้จักตนเองตามแนวคิดของมาสโลว์ และขั้นการทำความดีเพื่อดำรงไว้ซึ่งอุดมคติของตนตามแนวคิดของโคลเบอร์ก ตามลำดับ

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าลำดับขั้นของความรู้สึกตามแนวคิดหรือทฤษฎีของแครทไวลและคณะ มีความครอบคลุมถึงแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวกับความรู้สึกในแต่และลำดับขั้นตามที่ได้มีผู้รู้ได้เสนอไว้หลายแนวคิดหรือหลายทฤษฎี ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกเอาแนวคิดเกี่ยวกับความรู้สึกของแครทไวลและคณะเป็นแนวทางในการวัดจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดเชียงใหม่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวัดจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดเชียงใหม่ มีอยู่หลายเรื่องทั้งในส่วนของวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ การ

เปลี่ยนแปลงของสังคมไทย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศ ตลอดจนถึงงานวิจัยที่เกี่ยวกับจิตสำนึก การวัดทางด้านความรู้สึก และการวัดทางด้านพฤติกรรม ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ส่วนในด้านของความรู้สึกทางด้านจิตสำนึก ก็มีคนทำไว้บ้างแต่ก็ไม่มากซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

การศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิต ของชาวล้านนาและถิ่นอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันพอที่จะนำมาอ้างอิงได้

ส่วนแรก สุทัศน์ ทองแย้ม (2529, หน้า 30) ได้ทำการศึกษาถึงอิทธิพลที่มีต่อชีวิตของชาวชนบทไทยในด้านลักษณะ และปัจจัยของการประกอบอาชีพ ด้านชนบรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและลักษณะทางสังคม พบว่าชาวชนบทมีการประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรเป็นหลัก มีชนบรรมเนียมประเพณีที่สำคัญอยู่ 3 ประเภทคือ 1) ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เช่น การบวช การแต่งงาน และงานศพ 2) ประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ การทำบุญ สงกรานต์ ลอยกระทง ทำบุญบ้าน เป็นต้น 3) ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น การลงแขก การแห่นางแมว เป็นต้น ทั้งนี้ได้ให้ความสำคัญต่อการทำบุญตักบาตรมากที่สุด ส่วนในด้านของความเชื่อพบว่ามี ความเชื่ออยู่สองประเภทคือความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อทางไสยศาสตร์ โดยให้ความสำคัญต่อความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมากที่สุด ในส่วนของสถาบันทางสังคมแต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยสถาบันทางสังคมที่สำคัญ 5 สถาบัน ได้แก่ บ้าน สถาบันทางศาสนา สถาบันด้านการปกครอง สถาบันทางด้านเศรษฐกิจ และสถาบันทางการศึกษา ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพ ความเชื่อ สถาบันทางสังคม ชนบรรมเนียมประเพณี ได้แก่ แรงจูงใจภายใน ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ สื่อมวลชนและบุคคลที่มีอำนาจ นอกจากนี้แล้วในส่วนของการบริโภค และความเชื่อในด้านนี้ เบญจฯ ยอดดำเนิน (2520, หน้า 31) ได้ทำ การศึกษานิัยของการบริโภค และความเชื่อที่เกี่ยวกับการบริโภค โดยได้ทำการศึกษากับคนในท้องที่อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง พบว่าประชาชนทางภาคเหนือนิยมรับประทานข้าวเหนียวโดยใช้มือ อาหารการกินจะแปรเปลี่ยนไปตามฤดูกาล มีแนวความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับการบริโภคจะเห็นได้ชัดจากการกินอาหารของหญิงมีครรภ์ หญิงให้นมลูก เด็ก ผู้ป่วย และผู้ที่มีตำแหน่งพิเศษ เช่น หมอผี พระ เป็นต้น โดยที่จะงดอาหารบางประเภทที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ เนื่องจากการที่ร่างกายมีโอกาสเจ็บหรือตายง่ายกว่าบุคคลธรรมดา ซึ่งความเชื่อเหล่านี้มีอิทธิพลต่อ

การรับประทานอาหารของประชาชนในท้องถิ่นอย่างมาก สำหรับในด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมนั้นประชาชนในภาคเหนือมีการเข้าร่วมสกลเดียวกัน ได้สิทธิมาโดยการแต่งงาน ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายซื้อสิทธิ์เข้าไปอยู่ในกลุ่มของฝ่ายหญิง ลูกจะนับถือสกลทางแม่ มีการนับถือผีประจำตระกูล (Andrew Turton, 1972 อ้างในภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538) เมื่อมีการอยู่ร่วมกันเป็นระบบของครอบครัวแล้วก็จะมีการกำหนดบทบาทกัน โดยมีการควบคุมกันทางสังคมซึ่งเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการ โดยผ่านกลไกทางวัฒนธรรมมากที่สุด ตลอดจนมีการการปรองดองกันเกือบทุกครอบครัว และมีการแยกหน้าที่กันระหว่างชายหญิงในครอบครัวค่อนข้างชัดเจน (ไฉไลฤดี เจริญภักดิ์, 2528)

ในปัจจุบันการพัฒนาประเทศได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เป็นวัตถุ วิถีชีวิต ระบบของความสัมพันธ์ของคนในสังคมและทางด้านจิตใจของคน จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นอย่างมากหลายประการดังเช่นจากผลการศึกษาของ คำสอน สีสัมพู (2530) เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมหลังจากที่มีไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านชนบทภาคอีสาน ศึกษาวิทยานิพนธ์บ้านกำแมต อำเภอภูพาน จังหวัดยโสธร พบว่าหลังจากที่มีไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านแล้วทำให้สภาพของเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น โดยที่ไม่คำนึงถึงความจำเป็น และความสิ้นเปลือง ซึ่งผลของการวิจัยดังกล่าวมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยว ของโครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2529) กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมการดำเนินชีวิตของคนในจังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างมากทั้งในทางสังคมวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ จนทำให้จังหวัดเชียงใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่น่าเป็นห่วงอย่างมาก ซึ่งสังเกตได้จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนับวันจะมีมากและรุนแรงมากขึ้น นอกจากนี้จากการศึกษาของ ญัฐพร แสงประทีป (2527) ได้ทำการศึกษาเช่นเดียวกัน แต่ศึกษาเป็นรายกรณีเฉพาะบ้านปอสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งก็พบว่า การท่องเที่ยวได้ทำให้หมู่บ้านปอสร้างมีลักษณะเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย วิถีชีวิต ของชาวบ้าน และการแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา

ในส่วนของการศึกษาด้านโลกทัศน์ของชาวล้านนา ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เราทราบถึงความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมของชาวล้านนาได้เป็นอย่างดี ซึ่งความคิดความเชื่อและค่านิยมนี้ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของชาวล้านนา และเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ในรูปที่เป็นผลผลิตของสังคม ทั้งที่เป็นส่วนที่มองเห็นและสัมผัสได้ และส่วนที่เป็นความคิดหรือความเชื่อที่อยู่ภายในตัวของบุคคลอันได้แก่ ความคิด ความรู้สึก ทศนคติตลอดจนความเชื่อ ซึ่งจากการศึกษาของ สิทธิ บุตรอินทร์ (2523) เกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวล้านนาพบว่า โลกทัศน์ของชาวล้านนาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้น ชาวล้านนาเห็นคุณค่าของความกตัญญูกตเวที และแสดงออกมาด้วยการนอบน้อม เชื่อฟัง ให้ความเคารพแก่กัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความยำเกรง การถือศักดิ์ศรีตามอาวุโสทางวัยวุฒิ รู้จักให้อภัยกัน ซึ่งเป็นลักษณะของคนใจกว้างและมีไมตรีจิตต่อกัน และในลักษณะเดียวกันนี้ เรณู อรรถฐานศรี (2528) ได้ศึกษาโลกทัศน์ของชาวล้านนาจากวรรณกรรม โดยได้แยกผลการศึกษาออกเป็นด้าน ๆ ได้ดังนี้ ด้านโลกทัศน์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ชาวล้านนามีโลกทัศน์ต่อสถานภาพทางเพศชายและหญิงต่างกัน ผู้หญิงจะมีสถานภาพทางสังคมด้อยกว่าเพศชายแต่ในครอบครัวชายและหญิงต้องรับผิดชอบร่วมกัน ในด้านการเลือกคู่ครอง การแต่งงานและการดำเนินชีวิต หนุ่มสาวชาวล้านนาจะมีอิสระในการเลือกคู่ครอง แต่การแต่งงานนั้นต้องยึดมั่นประเพณี ชีวิตหลังการแต่งงานต้องผูกพันอยู่กับครอบครัวและเครือญาติ ในการดำเนินชีวิตถ้าจะให้เกิดความราบรื่นนั้นจะต้องยึดมั่นในประเพณี คุณธรรมจะเป็นตัวกำหนดปทัสถาน ด้านโลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติ และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ชาวล้านนามองเห็นคุณค่าของธรรมชาติมากที่สุด ธรรมชาติจะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นที่รวมของความรัก ความดีงามและเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่ควบคุมชีวิต และธรรมชาติให้เป็นไปต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมงคลหรืออัปมงคล และโลกทัศน์เกี่ยวกับการสั่งสอนชาวล้านนามุ่งหวังให้คนในสังคมดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขจึงสอนเกี่ยวกับการสร้างความดีระเบียบวินัยในตนเอง การประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่เป็นมงคล แสวงหาผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน โดยมีสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการสั่งสอนคือ สถาบันการปกครอง สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว และสถาบันประเพณี โดยมีสื่อที่ใช้ในการอบรมได้แก่ กฎหมาย ประเพณี ภาษิต นิทาน และอื่น ๆ นอกจากนี้แล้วจากการศึกษายังได้มองเห็นถึงลักษณะเฉพาะของชาวล้านนา เช่นการไม่ล่วงละเมิดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ อันได้แก่ เลื้อบ้าน เลื้อเมือง เลื้อนา เลื้อไร่ เป็นต้น ถ้าใครล่วงละเมิดก็จะถูกปรับ ซึ่ง

สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างให้คนล้าหน้ารู้จักการเคารพในสิทธิส่วนบุคคล มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษมากที่สุด มีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา กฎแห่งกรรมและชาติภพของคน ก่อให้เกิดการยอมรับสถานภาพของบุคคลเช่น สิทธิชอบธรรมของผู้ปกครอง ยอมรับต่อเหตุการณ์ที่บุคคลจะต้องประสบและทำให้พากเพียร สร้างความดีงามตามคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ชีวิตเบ่งบานดีขึ้น

ในสภาพปัจจุบันวัฒนธรรมล้าหน้าได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะในด้านการตระหนักถึงความสำคัญและเห็นคุณค่า ความรักแท้ ความรับผิดชอบร่วมกัน ความห่วงแหนตลอดจนการมีจิตสำนึกที่ดีร่วมกันของสมาชิกในสังคมต่อสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ หรือวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ยากแก่การแก้ไขให้ลุล่วงไปอย่างง่ายดายเพราะส่วนใหญ่แล้วเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ เป็นคุณลักษณะที่อยู่ภายในของบุคคลและปัญหาเหล่านี้กำลังจะเกิดขึ้นกับเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญของสังคมหรือของประเทศชาติต่อไปในภายภาคหน้า

ซึ่งจากผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพทางการศึกษาด้านการความสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของโรงเรียนในเขตการศึกษา 8 ในปีการศึกษา 2532 (สำนักงานศึกษานิเทศ 8, 2533) ผลการประเมินพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีการแสดงออกของพฤติกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมมีระดับปานกลาง คือ อยู่ในระดับ 3 และนักเรียนที่อยู่ในสังกัดกรมสามัญศึกษามีการแสดงออกทางพฤติกรรมแตกต่างจากนักเรียนในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสุรีย์ บุญญานุพงษ์ (2534) ได้ทำการสำรวจทัศนคติของผู้สูงอายุที่มีต่อเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 6-14 ปี ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้สูงอายุมองเด็กในวัยนี้ว่ามีพฤติกรรมในด้านการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส การช่วยเหลืองานพ่อแม่ การวางตัว การคบเพื่อน กิริยามารยาท ความนอบน้อม ความรักในวัฒนธรรมท้องถิ่นจะแตกต่างจากเด็กในสมัยก่อนมาก และมีแนวโน้มว่าจะแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะของการละเลยหรือละทิ้งสิ่งที่ดีงามเหล่านี้ โดยที่เด็กที่อาศัยอยู่ในเขตนอกเมืองจะยังคงรักษาสืบเหล่านี้ไว้ได้มากกว่าเด็กในเขตเมืองอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้จากรายงานผลของการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการใช้เวลาว่างของประชากรปี พ.ศ. 2533 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ฝ่ายงานสถิติการศึกษาและวัฒนธรรม กองสถิติทางการศึกษาและสถิติสังคม สำนักนายกรัฐมนตรี (2535) โดยที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป ปรากฏผลดังนี้ ทางด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาพุทธ ได้ทำการสำรวจเฉพาะกิจกรรมที่สำคัญทาง

ศาสนา 7 อย่าง ได้แก่ การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ การรักษาศีล การฝึกสมาธิ การฟังเทศน์ และการอ่านหนังสือธรรมะ โดยที่กิจกรรมการทำบุญตักบาตรมีคนปฏิบัติกันมากที่สุด และที่รองลงไปได้แก่ การสวดมนต์และการฟังเทศน์ ตามลำดับ กิจกรรมที่ปฏิบัติกันน้อยได้แก่การรักษาศีล การปฏิบัติกิจกรรมเหล่านี้เมื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลไม่มีความแตกต่างกัน ยกเว้นการฟังเทศน์หรือการสนทนาธรรมที่พบว่า ประชากรนอกเขตเทศบาลมีการปฏิบัติมากกว่าในเขตเทศบาลและเมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน ในส่วนของการเข้าร่วมกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมทางสังคม โดยแยกเป็นประเพณีส่วนรวม และส่วนเอกชนได้แก่วันขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ ตรุษสารทไทย ลอยกระทง สลากภัต งานบุญข้าวจี งานบวช งานศพ งานแต่งงาน งานทำบุญบ้าน งานนิทรรศการที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมโบราณสถานและศิลปะไทยและงานที่เกี่ยวกับการบรรยาย การอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในสาขาต่าง ๆ ปรากฏว่าประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 13 ปีขึ้นไปนิยมประเพณีสงกรานต์คิดเป็น 76.3 % ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ 63.1% ส่วนประเพณีลอยกระทง ตรุษสารทไทย และประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ มีประมาณ 50% เมื่อเปรียบเทียบการเข้าร่วมประเพณีส่วนรวมระหว่างประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลพบว่า ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีการเข้าร่วมในประเพณีส่วนรวมน้อยกว่านอกเขตเทศบาลในทุกประเภท โดยเฉพาะงานประเพณีท้องถิ่นและตรุษสารทไทยมีเพียง 22.8% และ 30.9% ตามลำดับ ในขณะที่ประชากรนอกเขตเทศบาลมีการเข้าร่วมประเพณีส่วนรวมคิดเป็น 59.0% และ 57.6% ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า ประชากรในแต่ละภาคมีรูปแบบเดียวกันทั่วราชอาณาจักร คือ มีประชากรเข้าร่วมประเพณีสงกรานต์มากที่สุดและรองลงไป คือ ประเพณีขึ้นปีใหม่ ในส่วนประเพณีของท้องถิ่นมีประชากรเข้าร่วมน้อยที่สุด ในกรุงเทพมหานครมีคนเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง 5 ประเภทมีอัตราต่ำกว่าภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะประเพณีท้องถิ่นมีเพียง 2.8% เท่านั้น ในส่วนของการเข้าร่วมประเพณีส่วนบุคคล พบว่าประชากรกว่าครึ่งหนึ่งที่เข้าร่วมงานแต่งงาน งานบวชและมีประมาณหนึ่งในสี่ที่เคยเข้าร่วมงานทำบุญบ้าน ส่วนที่เข้าร่วมชมการแสดงเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม งานอบรมสัมมนาทางวัฒนธรรม นิทรรศการเกี่ยวกับวัฒนธรรม โบราณสถาน และศิลปะไทยทั่วทั้งประเทศมีเพียง 2% และพบว่าประชากรในเขตเทศบาลเข้าร่วมต่ำกว่าประชากรที่อยู่นอกเขตเทศบาลเล็กน้อยในทุกประเภท จากรายงานดังที่

ได้กล่าวมาแล้วนั้นช่วยให้เรามองเห็นถึงแนวโน้มของสถานการณ์ทางวัฒนธรรมของไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นว่ามีสภาพเป็นอย่างไรและเราควรจะดำเนินการอย่างไรต่อไป ซึ่งจากการศึกษาแนวโน้มของวัฒนธรรมในอนาคตและทางเลือกสำหรับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในปี พ.ศ. 2540 ของ กาสัก เต๊ะซันหมาก (2529-2530) ได้สรุปผลของการศึกษาได้ดังนี้ สภาพสังคมและวัฒนธรรม ประชาชนจะมีความรู้และการศึกษามากขึ้น ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติลดน้อยลง ขนาดของครอบครัวจะมีขนาดเล็กลง สามีและภรรยาจะมีการประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น บุคคลในชุมชนจะมีความเห็นแก่ตัวสูงมีการเลียนแบบประเพณี ค่านิยม และวัฒนธรรมตะวันตก อย่างขาดสมดุล ละทิ้งค่านิยมเดิมและเอกลักษณ์ไทยที่สืบสานต่อกันมานาน วัฒนธรรมจะถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองระหว่างประเทศ มีการแลกเปลี่ยนและร่วมมือกันทางวัฒนธรรมมากขึ้น โดยเน้นที่เยาวชนเป็นหลัก รัฐบาลจะให้ความสำคัญของวัฒนธรรม ให้ความสนใจและสนับสนุนการอนุรักษ์และการเผยแพร่วัฒนธรรมที่ดีงาม

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวกับจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือความรู้สึกทาง ด้านนี้มีน้อยมาก โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมโดยตรงนั้นยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดได้ทำการวิจัยไว้ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกอยู่บ้างเช่นงานวิจัยของ อรุณี แสงเพ็ญ (2537) ที่ได้ทำการสร้างแบบวัดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แบบวัดเป็นแบบเลือกตอบสี่ตัวเลือก ตามสถานการณ์ที่กำหนด โดยที่แต่ละตัวเลือกแทนระดับของความรู้สึกตามแนวคิดของแคทไวลและคณะ จำนวน 50 ข้อ โดยที่แบบวัดมีความเที่ยงตรงเชิงปรากฏ มีค่าอำนาจจำแนกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 .01 และ .05 ตามลำดับ และมีความเชื่อมั่นที่หาโดยการพิจารณาความสอดคล้องของผลการวัดสองครั้ง พิจารณาการตอบซ้ำในแต่ละข้อเป็นร้อยละ 88.72 ถึง 98.50 และโดยรวมทั้งฉบับมีค่าเท่ากับร้อยละ 94.13 ถึงร้อยละ 94.65 ซึ่งแสดงว่ามีความเชื่อมั่นสูง

จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ได้นำเสนอมาแล้วนั้นยังไม่ปรากฏว่ามีเรื่องใดที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ว่ากับกลุ่มประชากรใดเลย จากสภาพดังที่กล่าวมาแล้วจึงทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ จึงดำเนินการสร้างแบบวัดจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยที่สร้างเครื่องมือให้วัดได้ถึงเหตุผลเบื้องหลังของ

การมีหรือไม่มีจิตสำนึกหรือมีแต่อยู่ในระดับต่ำ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการค้นหาเทคนิควิธีการต่าง ๆ ในการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาลักษณะการไม่เห็นความสำคัญ ไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน และจะได้ทราบแนวทางที่จะพัฒนาปรับปรุงเยาวชนของชาติให้มีจิตสำนึกต่อ วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองและของชาติในระดับที่สูงขึ้นจนเกิดเป็นนิสัยที่จะมีความรักแท้ เห็นคุณค่า ตระหนักในความสำคัญ ห่วงแหน รับผิดชอบร่วมกันและพร้อมที่จะปกป้องรักษาวัฒนธรรมที่งดงามของท้องถิ่นอีกต่อไป ตลอดจนวัดหาระดับจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยที่วัดความคิด ทศนะและเหตุผลเบื้องต้นของความคิดและทศนะที่มีหรือไม่มีจิตสำนึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ตลอดจนพัฒนาเครื่องมือวัดให้มีคุณภาพดีเชื่อถือได้ต่อไป